

Osvaldo Cariola
Agoráen i Coronaens tid
Menneskehedens fjerde narcissistiske krænkelse?

Vi kender alle Freuds bemærkninger om de tre narcissistiske krænkelser som menneskeheden skulle have været udsat for: først idet Kopernikus fravriker mennesket dets antagelse om at jorden er universets centrum, dernæst da Darwin fik fjernet mennesket fra dets forestillinger om at være skabningernes centrum og endelig psykoanalysens opdagelse af at bevidstheden ikke er sjælelivets alfa og omega. Mennesket var ikke herre i eget hus, som han sagde (en iagttagelse som har mange flere implikationer end dem vi umiddelbart opfatter, som vi skal se).

Siden har de samme mennesker opfundet teorien om Antropocænen for at styrke deres forfængelighed: forestillingen om at mennesket er afgørende for bevarelsen af livet. Mennesket skal altså 'tage sig sammen', 'styre sin magt', 'passe på den stakkels natur derude' ... mennesket skal tilbage til bevidstheden, ansvarligheden og den hjemlige husholdning simpelthen. Bøje sig for fornuften og nødvendighedens politik over hele linjen. Vores nye pastorale med andre ord.

Men så er det at der dukker en gevækst op fra sidelinjen, uanseelig, usynlig og ligefrem latterlig i sin hjælpeløshed, og siger eftertrykkeligt NEJ til de antropocæne prætentioner. 'Naturen' kan åbenbart klare sig selv, for livet er ikke noget menneskene har patent på. Som om det var en ny udgave af H.G. Wells « War of the Worlds » står mikroorganismene fast over for 'globalisering' og bringer den ikke bare i knæ, den er dødeligt ramt. Der er sket noget som neoliberalismens hyper-rationaliseringer og dens tekno-industrielle ideologi (den digitale version er blot mere af det samme) ikke havde regnet med: økonomien handler åbenbart ikke bare om flow,

Som en velmenende borgelig politiker sagde forleden: 'Vi bliver nødt til at ændre vores syn på økonomien'. Hun mente selvfølgelig, sådan som vi alle tænker spontant, at det 'økonomiske synspunkt' har taget overhånd og at vi bliver nødt til at give plads til andre 'værdier' — lidt kunst skal der også til, og tid til at komme hinanden ved og sådan noget. De såkaldte bløde værdier, som man kalder dem.

Men virussen siger faktisk noget andet. Den siger at der snarere tænkes alt for lidt økonomisk, at den værditeori der nu hersker, ikke alene er indskrænket, den er simpelthen forfejlet. Vareøkonomiens udsyn er så snævert at det ikke, ja slet ikke kan rumme de økonomiske forhold der indgår i livets opretholdelse i det hele taget. Virussen siger egentlig: »Hold nu op med at være så snæversynet og selvglad, menneske!« Hvortil de progressive, dvs. os alle, svarer: »Vi for længst har forstået dette og derfor har udviklet en økologisk tænkning som afbøder for fadæsen, Vi har fundet på en ny 'værditeori'.«

Over for økonomien hives økologien altså frem. Det spændende ved den nye situation, midt i al besværligheden, og, ja dødeligheden, er at økonomi og økologi viser sig at være to sider af samme sag og at en kritik af den politiske økonomi forlanger også en revurdering af den økologiske tænkning når den forholder sig til biosfæren med udgangspunkt i forestillingen om det antropocæne. Det er åbenbart på tide, at menneskene indser at livet ikke er deres ejendom.

I

Det er i sandhed en mærkelig tid vi befinder os i.

En verdensomspændende pandemi udfolder sig som det bedst passer den, på bekostning af hvad menneskene anser som deres velbefindende. En virus —en tingest der lige som Schrödingers kat er hverken død eller levende— påminder os alle at der er visse forhold der er vigtigere end andre; at menneskelivet i grunden er kort, hvorfor det er en god ide at prioritere det.

Det er vel godt at blive mindet om det, omend måden det foregår på nu er lige lovlig skrap. Men måske kan det ikke gøres på anden vis.

Spørgsmålet er under alle omstændigheder: Hvordan kan det egentlig være at den nævnte tingest —der jo teknisk set blot er en lille partikel bestående af et stykke DNA eller RNA pakket ind i en proteinkapsel— kan plage menneskeheden i den grad? Hvordan kan det være at lige netop dén virus synes at gå amok når vi godt kan regne os frem til at alene blandt pattedyr og fugle er der mindst 1.500.000 af slagsen¹?

II

For vira er jo parasitter og følgelig afhængige af en vært for at kunne mangfoldiggøre sig (man kan vel næppe tale om forplantning i deres tilfælde; virus kloner sig snarere). For det meste er de alt i alt venligsindede og på god fod med deres vækstorganismer. I langt de fleste tilfælde ser vi faktisk regulært samarbejde dem imellem. Virusser 'lever' takket være de organismer de bebor og disse organismer kan finde på at bruge dem til forskellige specifikke opgaver. Parasitterne driver i den forstand ikke bare en snyltertilværelse. De er derimod vigtige bestanddele i opretholdelsen (og sågar udviklingen) af komplekse biologiske systemer.²

Man kan derfor ikke sige at virusser *per se* er ude efter at slå menneskene ihjel. Når det sker, er det som regel som følge af en mutationsfejl (for det meste når virussen består af RNA, hvis genetiske strimmel ikke indeholder de korrektionsforanstaltninger som DNA, der er mere sammensat, besidder), eller på grund af svagheder i den modtagende organisme. Sædvanligvis er vækstorganismen i stand til at opveje mutationen ved at justere immunsystemet der så afviser den ikke brugbare virus.

Det vil altså sige —og det er relevant at huske— at når den virale aktivitet ender med at dræbe sin vært³, er det fordi der er indtruffet et brud på den vekselvirkning der holder det foreliggende økosystem levende. Der er med andre ord tale om en situation, hvor noget i den udveksling der

¹ Og for at få en fornemmelse af hvor udbredte de egentlig er, kan man bare overveje, at i en teske af ganske almindelig saltvand findes der nemt 10.000.000 af dem. Dávila-Ramos S. et al. (2019) "A Review on Viral Metagenomics in Extreme Environments". *Front. Microbiol.* 10:2403. doi: 10.3389/fmicb.2019.02403

² Jeg taler om 'komplekse systemer' i henhold til den måde Robert Rosen anvender termen, dvs. sammenhænge der udviser organisering som noget andet end bestanddelenes sammensætning. For en (relativ) tilgængelig redegørelse for menigmand se *Life Itself: A Comprehensive Inquiry into the Nature, Origin, and Fabrication of Life*, 1991.

³ Ved 'væerten' forstås her den organisme (dvs. organisation) som rummer den celle som virussen tager ophold i. Den enkelte celle dør som regel af sådan et besøg, men organismen, som kompleks system, er ikke nødvendigvis truet af den grund. Det er organismen der danner antistof for at beskytte sine celler og dermed sig selv og i den forstand er den interesseret i at blive angrebet så den netop kan producere de forsvarsmidler den har brug for. Dette skal i øvrigt ses inden for rammerne af et *metabolisme og reparationsprocedure* hvor organismen opretholder sig selv samtidig med at den ca. hver ottende dag udskifter alle sine celler ved patogenese.

finder sted imellem de arter (herunder virusser) der indgår i det pågældende (komplekse) system, er slået fejl.

III

Een ting er derfor at en virus muterer⁴, og noget andet at et økosystems metabolisme slår fejl eller ligefrem kollapser. De løbende ændringer burde sådan set kunne klares af sammenspillet. Spørgsmålet bliver så at finde ud af hvorfor sammenbruddet sker. Altså: Hvorfor har lige præcist dette økosystem ikke kunnet holde.

En sådan tilgang til problematikken medfører selvsagt at man ikke kan nøjes med at betragte den aktuelle pandemi alene som et sanitært (dvs. hygiejnisk) anliggende.

Man må ligeledes tage højde for det forhold, at kilden til fremkomsten og især udbredelsen af coronavirussen til syvende og sidst er knyttet til de ændringer der finder sted i det økosystem den indgår i. Og her kommer så det springende punkt ('springende' ligesom når man siger 'kvantespring', fordi det forudsætter at man holder øje med forskellige registre samtidig): for det økosystem denne katastrofe reagerer over for er den økonomiske model der hersker verden over.

Man kan nemlig i covid-19's tilfælde ikke nøjes med at sige at der er tale om blot et udfald af zoonose (infektionssygdom overført fra dyr til menneske). For dette forklarer i bund og grund intet, da netop en sådan trafik er temmelig udbredt, foregår begge veje og må betragtes som, alt andet lige, et normalt foretagende.

I øvrig kan arten af den problematik vi i dag står overfor ikke umiddelbart sammenlignes med pesten i middelalderen (der havde ikke mindst fattigdom og promiskuitet som grobund) eller 'den spanske syge' (med al den død og ødelæggelse som første verdenskrig efterlod). Visse træk går selvfølgelig igen. Men det særlige ved vores situation er egentlig at det sker midt i verdensøkonomiens 'fremgang', for det første, og dernæst (og måske som det vigtigste): at det ikke drejer sig om et lokalt udbrud, selvom det jo må starte et sted, men derimod om en sag der knytter an til en systematisk ødelæggelse af biodiversiteten⁵; en ødelæggelse som på sigt (og i et geologisk perspektiv ganske snart) synes at true selve biosfæren.

At udbruddet er opstået i Kina (og her lader vi konspirationsteoriene om et amerikansk biologisk angreb ligge) er for så vidt ikke så underligt. For den nuværende fordeling i verdensøkonomien tildeler netop Kina (og Asien i det hele taget) en koncentration af industriproduktionen⁶, med den systematiske ødelæggelse af dyre- eller plantearters livsgrundlag (habitat) som følge af den stigende skovrydning, bebyggelse og industrialisering dette medfører. En arbejdsfordeling der til syvende og sidste angriber selve de miljømæssige forudsætninger (biotopi) for

⁴ SRAS-CoV-2, som er navnet på den virus der forårsager covid-19 (som så navngiver det sygdomsudbrud den under visse forhold kan forårsage), har f.eks. allerede muteret 40 gange siden den kom frem — virusser har altså travlt, det hører så at sige med til det at være en virus.

⁵ Hvad dette har medført i form af det stigende antal pandemier vi i de senere år har været vidner til kan læses f.eks. i Sonia Shah's meget veldokumenterede bog fra 2017: *Pandemic. Tracking Contagions, from Cholera to Ebola and Beyond*. For mere historiske redegørelser kan enten Frédérique Audoin-Rouzeau *Les Chemins de la peste* (2007) eller Frank M. Snowden *Epidemics and Society: From the Black Death to the Present* (2019), læses med fordel.

⁶ Afrika og Latinamerika leverer overvejende råstofferne, Europa lever samlet set af en rentierøkonomi, herunder turisme, og USA af overvågnings- og krigsindustri samt digitalspekulation.

at livet kan bestå sådan som vi kender det. Forskydningerne i de virale sammensætninger er effekten af sådanne ødelæggelser. En økonomi påvirker en anden, kan man sige.

I Kina samles i dag følgerne af den 'verdensorden' vi alle i mere eller mindre grad lider under: høj befolkningskoncentration, slavelignende arbejdsforhold, udpining af naturressourcerne og en omfattende trafik af vare og mennesker på kryds og tværs, hvilket lige præcis giver det bedste grundlag for pandemien. For sådanne forhold genererer en generaliseret stresstilstand i hele det økologiske kredsløb, et svækket immunologisk forsvar i kølvandet af den sociale usikkerhed og prækariatet samt en verdensomspændende promiskuitet ved en frenetisk cirkulation af varer, tjenester og mennesker. Således hvad globaliseringen udsætter befolkningerne rundt omkring for.

IV

Problemet er altså ikke at flagermus og andre gode kreaturer leverer nogle virusser vi ikke kan klare. Problemet er at vores opførsel bringer naturen i en sådan stresstilstand at den ikke når at genoprette og genfinde sin balance. For sagen er, at når immunsystemet svækkes (både hos dyr og mennesker, men også i floraen i det hele taget og sågar ved sådan noget som de klimatiske dynamikker⁷ osv.), da går hele økosystemet af led, så vira og andet kryb ikke længere ved af deres levende råd og (set med vores absolut indskrænkede briller!) simpelthen går amok ...

Set fra naturens side (og uden på nogen måde at tilskrive den et formål som sådan, ved blot at betragte den som et organiseret emergent⁸ system), ser det dog anderledes ud. For med mindre man alene har aktiekurserne i sigte, er det relativt nemt at bemærke at naturen stræber gang på gang efter en genopretning. Det er i hvert fald ikke tilfældigt at epicentrene for den nuværende pandemi er nogle af de meste forurenede og febrilske steder på jorden: Wuhan kendt som 'Kinas Chicago', Norditalien med sin kendte 'driftighed' og allerede nu New York i USA 'som aldrig sover'. Alle ganske foretagsomme steder, men også områder med bl.a. de dårligste luftforhold på grund af den intensive produktion (i industrien, landbruget og service), som fremskynder lungelidelser og lignende.

Og man kan egentlig ikke sige at følgerne af sådan en ubalance har været ukendte. Menneskene har stået over for dem siden stenalderen. For hver gang der er blevet rykket ved økosystemet (ved at ændre på floraens ligevægt eller kredsløb, udpine jorden ved træfældning eller mineraludvinding, ved at ændre på vandløbene og deslige), ja så har de samme mennesker måttet sande, at de samtidig blev udsat for forhold de ikke havde kendt tidligere, herunder mødet med mikroorganismer som de ikke var vant til. Naturen har altid reageret på de indgreb den er blevet påført.

Derfor har man jo til alle tider også været mere eller mindre opmærksom på at man skulle give naturen tid til at komme sig (for eksempel ved at sørge for at man fik sået forskellige typer sæder, at man lod jorden 'hvile sig' —det vil sige give mikroorganismene tid til at regenerere

⁷ Bøgen har f.eks. brug for et bestemt antal frostnætter for at reaktiveres.

⁸ Komplekse systemer defineres netop ved at producere, genere, benytte sig af (man ved faktisk ikke hvordan det er mest passende at sige dette) emergens, dvs. funktionelle sammenhænge som kun findes på såkaldte integrationsniveauer og ikke kan reduceres til de komponenter der indgår i den pågældende organisation. Det fænomen vi kalder 'liv' er en emergent tilstand knyttet til et specifikt kompleks system. En absolut klassiker og banebrydende i den forbindelse er Philip Warren Anderson's artikel fra 1972, "More is Different: Broken Symmetry and the Nature of the Hierarchical Structure of Science", *Science*, **177** (4047): 393-396, (doi:10.1126/science.177.4047.393). En 'must' for at orientere sig i problematikken er Robert Laughlin's bog fra 2005, *A Different Universe: Reinventing Physics from the Bottom Down*.

agrene— ved regelmæssigt at flytte markerne, etc.) og i det hele taget acceptere naturens rytmer.

Det sker bare ikke i dag. I dag er sagen den, at de ekstensive indgreb naturen udsættes for (fra landbruget, industrien men også servicen) er så omfattende, at biosfæren ikke længere kan følge med. Menneskene er bogstaveligt talt i gang med at save (ikke bare den gren men) den træstamme, over, som de afhænger af. Der udføres en slags 'auto-fagocitering', en uhæmmet æden sine omgivelser og sig-selv op.

Der er med andre ord gode grunde til at spørge: Hvad er dette dog for noget?! Hvad er det udtryk for? Og for vores vedkommende: Og hvad har det med psykoanalysen at gøre?

V

Her må det siges ganske tydeligt og med det samme: Omfanget af den kapitalistiske produktionsmådes udbredelse og karakter udgør i dag, for både menneskeheden og naturen, et livstruende diktat.

Den nuværende variant af corona-virus (for vi kan ikke sige at vi ikke har vidst hvor det bar hen ad: coronaen har virologerne kendt siden 30'erne) fortæller os blot at globaliseringen er en pandemi, at den infektiøse kæde som kapitalismen genererer og selv udgør, ødelægger naturen og forvandler os til tilskuere i vores eget liv. Som evige turister i et varehus kappes vi om at konsumere mere, længere og hurtigere. Selv når vi ikke gør det, sker det som en attitude, som et *brand* der forlanger sit ritual. En temmelig omfattende affære hvis foretagsomhed producerer død og ødelæggelser i mængder som end ikke samtlige eksisterende virusser nogen sinde vil kunne opnå

Man kan derfor sige, at Covid-19 fortæller os noget grundlæggende om den herskende neoliberale ideologis indbyggede svaghed: at dens delirerende forestilling om fremskridt og rentabilitet (penge avler penge) fører direkte mod dens selvdestruktion. Hvis det bare var det, ville det for så vidt være ok. Problemet er selvfølgelig at vi i så fald vil komme med i købet.

En forståelse af situationen kræver imidlertid ikke kun en redegørelse for de fremgangsmåder kapitalismen eventuelt benytter sig af. Der er i lige så høj grad brug for at forholde sig til det tankesystem (derfor taler jeg om ideologi) som kapitalismen også er. Og blandt de tanker vi i den forbindelse bliver nødt til at tage stilling til, er den indgroede antagelse om at videnskabelig og teknologisk udvikling i sig selv fremmer menneskelig og moralsk fremgang. Ikke at vi har noget imod videnskab og teknologi. For det drejer sig på ingen måde om at gå tilbage til stenalderen. Men der er ikke desto mindre grund til at bekymres når det kun er een type viden og een slags rationalitet der forfægtes. På den baggrund må vi derfor indse at Robert Kurz har ret når han inviterer os til at gå oplysningstanken, dens grundlag og opfattelse af sig selv, i sømmene⁹. Dog ikke for at forfægte de evige reaktionære strømninger som altid har eksisteret, men for at løsrive oplysningstanken fra den evige opposition mellem naturen (men også 'de vilde', 'kvindeligheden', 'de ikke-hvide', 'det ubevidste') og fornuften, som den vitterlig og ikke kun implicit er fortalende for.

Psykoanalysen kommer ind i billedet allerede ved dette moment, for psykoanalysen er om noget et barn af oplysningstiden; den ligger afgjort i kølvandet på den vældige

⁹ I for eksempel hans *Bloody Reason: Essays for emancipatory critique of capitalist modernity and its Western values* (2004). For nødvendigheden af at revurdere værdispørgsmålet i det hele taget se hans *Money Without Value: Plans to transform the critique of political economy*. (2012).

moderniseringsbevægelse som oplysningstiden sætter gang i; psykoanalysen er ganske enkelt utænkkelig uden den. Ganske vist fra vrangen af –idet den peger på den grundlæggende forvirring og hjemløshed som den subjektivitet der kommer frem i den forbindelse, befinder sig i¹⁰— men forankret i den alligevel.

Anekdotisk, men dog informativt om Freuds holdning, er udsagnet “de ved ikke at vi bringer dem pesten”, som Jung har videregivet til os. Denne udtalelse faldt under de samtaler som han og Freud (og Ferenczi som også var med) havde på deres rejse over Atlanten på vej til Nordamerika i 1910. Det var vel nok et udtryk for det forbehold Freud havde over for den amerikanske optimisme. Pesten bestod i denne forbindelse i opdagelsen af en konstitutiv spaltning i sjælelivet som Freud mente skulle tages med i betragtning i vurderingen af bevidsthedsakter.

Vi ved i dag at den nævnte optimisme skulle vise sig at have overordentligt stærke antistoffer over for den freudianske pest. Den blev i hvert fald neutraliseret og reelt underdrejet så meget, at psykoanalysen ligefrem blev anvendt til at understøtte hvad Freud ganske udtrykkeligt mente den skulle tale imod: her kan vi blot nævne Edward Louis Bernays (1891–1995), Freuds nevø i øvrigt, som påbegyndte den moderne 'videnskabelige' manipulering af den offentlige opinion (*The Engineering of Consent*, som han kaldte det), ved bl.a. at inddrage Freuds tanker om det ubevidste.

Så langt gik analytikerne trods alt ikke. Men de forsøgte dog at gøre sig nyttige for det optimistiske projekt ved at tilpasse psykoanalysen til *the American way of life*, med de resultater vi nu kender — at psykoanalysen fik trukket sine tænder ud ved at underlægge sig egopsykologien, og psykiatrien. Så længe det varede i øvrigt.

At øvelsen endte med at psykoanalysen selv blev inficeret, fik ikke Freud til at forlade sin opfattelse af psykoanalysen som en disciplin *sui generis* i kraft af dens objekt.

Derfor er det ikke bare den rene obsternasighed fra Freuds side, der udtrykkes i det svar han gav til ideen blandt hans samtidige fæller, nemlig at den psykoanalytiske terminologi skulle tilpasses de nye tider (det var under nazi-regimet), *for at sikre dens overlevelse*: "Man starter med at give efter med hensyn til ordene og ender med at give afkald på selve sagen", svarede han (her gengivet efter hukommelsen, det fremgår et sted i korrespondancen Freud - Eitingon).

VI

Det forekommer mig at være en passende måde at indføre psykoanalysen i disse overvejelser på, fordi bemærkningen fremhæver ganske tydeligt at det, vi altid har med at gøre, også er en diskursiv affære. Hvilket altså ligeledes er tilfældet i forbindelse med de aktuelle begivenheder hvor forskellige type økonomier bliver udfordret.

Thi vores handlinger (herunder den konkrete talehandling) står i gæld til hvad vi siger. En *sigen* som psykoanalysen ikke kan undgå at tilskynde os til at tage i betragtning, fordi vores udsagn mobiliserer jo nødvendigvis en udsigelse, som før eller siden ender med at gøre sig gældende — eksplicit eller på symptomatisk vis. Derfor drejer det sig ikke bare om at ændre på ordene men om at undersøge hvad de indebærer, deres forud-sætninger: deres ubevidste fundering.

Psykoanalysen skal således ikke gøres til noget andet end hvad den er. Ikke en gang en behandlingsteknik. Den må bare blive ved med at understrege at sjælelivet er et komplekst

¹⁰ Læs sandelig Adam Phillips' *Becoming Freud: The Making of a Psychoanalyst* fra 2014, som forklarer dette meget godt

system, i den forstand jeg tidligere omtalte, hvis omfang og bredde er meget større end de bevidsthedsakter det forårsager. Det er på denne baggrund Freud hævdede at kun psykoanalysen kan give psykologien et rationelt ståsted. Alt andet er kun *human relation*, dvs. manipulation. Derfor, og for at kalde analytikerne til deres forpligtelser, gjorde Freud opmærksom på¹¹ at der i bund og grund kun findes to videnskabelige grene: naturvidenskaben og psykoanalysen. En sontring som forekommer mig at være stadig relevant (vi må se at få det diskuteret på et andet tidspunkt) og som kan bruges til at anskueliggøre hvorfor psykoanalysen ikke kan være ligeglad med hvad der foregår i samfundet og verden.

Når Lacan gør opmærksom på, at det er videnskabens subjekt psykoanalysen har med at gøre, skal det forstås således, at han ikke tænker på 'videnskabsmanden' i første omgang (en position som overvejende kun kan være hysterisk), men snarere på det subjekt som videnskaben (dvs. den videnskabelige diskurs) producerer.

Forskellen er ganske tydelig når man sammenligner de mathema Lacan skrev for os (navnlig 'hysteriens' og 'universitetets' diskurser, hvis benævnelser i dag desværre er komplet misvisende).

Det væsentlige er imidlertid at overveje hvordan forholdet til viden (S_2 i denne notation) er placeret forskelligt i HD og UD. For mens videnskabsmanden ikke « tror » på viden som var det var en religiøs handling (i HD indgår viden som produkt og er derfor altid provisorisk, modtagelig for justeringer, præciseringer og forandringer, videnskabsmanden kan nøjes med have tiltro til en procedure som per definition må afstemmes løbende), så befinder videnskabsmandens subjekt (altså, som sagt, det subjekt som den videnskabelige diskurs producerer — hvilket i UD fremgår ved at s indtager netop produktets plads) sig i et forhold til viden som er paranoidt, altid postulerende i sin vaklen mellem « overtro » og « mistro ». Subjektet paranoiseres fordi viden opfører sig som ren kommando. Vi skal se om lidt hvordan dette lige præcist er et af de problemer som karakteriserer den neo-liberale ideologi, noget som den paradoksalt nok har til fælles med den marxistiske ideologi.

Her drejer det sig snarere om at gøre opmærksom på at sådanne problemer må have vores interessere. Thi psykoanalysen kommer netop frem på det tidspunkt hvor moderniteten tager over idet den videnskabelige diskurs håndhæves som retfærdiggørende ideologi for det kapitalistiske projekt. Efter 'Guds død' er det videnskaben der tyes til for at begrunde 'nødvendigheds politik'. Psykoanalysen er i den forstand dybt forbundet med kapitalismens udvikling (om ikke andet fordi neurosens former følger kapitalismens forandringer).

Psykoanalysen registrerer disse bevægelser (med den enkeltes libidinale historie som seismograf så at sige) i og med ændringerne i subjektiveringsvilkårene. Tænk bare på de subjektive konfigurationer der kommer i stand når den enkelte opfatter sig som proletar, forbruger eller leverandør af råstof ('opmærksomhed' under overvågningskapitalismen).

» Ikke give efter for de ord som psykoanalysen må anvende for at kunne tænke sit felt «, vil derfor ikke blot sige at man må fastholde og uddybe sin terminologi når man mener at det er dét, det handler om (f.eks. drift, ubevidste, narcissisme, etc.), det vil nemlig i lige så høj grad

¹¹ I teksten om lægmandsanalysen?

sige at man også må tage i brug og udfolde den terminologi der bydes inden for andre felter (kapitalisme, produktionsforhold, profitatens fald, f.eks.), når dette synes påkrævet. En forståelse af de konkrete betingelser hvorunder de aktuelle subjektiveringsformer finder sted, forlanger det ganske afgjort. Og ikke kun dem jeg nævner her. For faktisk kalder hvert eneste område af den psykoanalytiske teori på udarbejdelser der rækker over mange forskellige videnskabsfelter. Det er hvad Freud mente med 'metapsykologien'.

Det er hvad vi må se at få udvidet for at begribe den nuværende situation.

VII

Vi har altså brug for et studie af kapitalismens aktuelle tilstand, fordi den udgør grobunden for det moderne subjekt og individualiteten.

Det er unægteligt et arbejde som inddrager mange aspekter (antropologiske, økonomiske, historiske, økologiske, filosofiske, osv.), men som til syvende og sidst samles i den lille formel Lacan har produceret til os (og som vi vitterlig efterhånden er begyndt at undersøge), nemlig at "det kollektive et intet, andet end subjektet for det individuelle"¹². Aforismen virker nærmest rebusagtig. Den må vendes og drejes for at få den til at give sit indhold. Men som den gåde Ødipus fik fra Sfinksen skal denne blot læses bogstaveligt: den kan have mange udformninger (som vel må følges en for en) men strukturen er den samme.

Den læsning jeg her foreslår, følger Freuds *Wo Es war soll Ich werden*¹³ og lyder således:

- den enkeltes *Ich*, den enkeltes individualitet,
- afhænger af den position som subjektet for det ubevidste (*das Es*) indtager i strukturen (*soll werden*),
- for så vidt denne struktur udgør et hypotetisk sted (*Wo*) for det kollektive (*war*);
- det kollektive er i den forstand en nødvendig hypotese (her må 'hypotese' og 'nødvendighed' forstås i deres stærkeste form, både samlet og hver for sig).

Eller sagt på en anden måde:

- Jeg'et stilling afhænger af den position det kollektive giver subjektet,
- som igen afhænger af den status det kollektive indtager i den enkeltes tale.

Ethvert samfund tænkes med udgangspunkt i måden hvorpå det kollektive opfattes (som flok, horde, gruppe, fællesskab, ven eller fjende, etc.), hvilket de forskellige produktionsformer har forvaltet på hver deres måder afhængigt af tid og sted. Dette gælder selvfølgelig også for kapitalismen, som i takt med sit vedvarende erobringstogt har uniformeret og disciplineret de samfund den har underkastet, så opfattelsen af kollektiviteten er blevet forandret tilsvarende.

Fra Leibniz, kapitalismens første teoretiker, og hans tanker om det sociale som en rationel mekanik, til Margaret Thatchers "there's no such thing as society" er der en vedholdende linje (det slår mig nu at de begge var videnskabsmænd — Maggy var kemiker), med hensyn til anskuelsen af det kollektive. Umiddelbart ser det ud som om, at der har været et skred i opfattelsen, men ved nærmere eftertanke må man konstatere at det er noget som har været der fra første færd: angrebet på det sociale (som *Gesellschaft*) som politisk projekt er i hvert fald ganske eksplicit i og med udformningen af kapitalismen i dens neolibérale udgave. Det er vel

¹² *Le collectif n'est rien, que le sujet de l'individuel*, en formel med hvilket Lacan resumerer, i en note fra 1966, sin tekst om "Den logiske tid" fra 1945. Jacques Lacan, *Écrits*, 1966, side 213.

¹³

nærmest en forudsætning for at dens hensigter (den totale kontrol over produktionens forskellige aspekter) kan indfries.

Det afgørende for os her er at kapitalakkumuleringen i sin reneste form afskyer det kollektive (både som ekstensional form og dermed også som hypotese) og derfor bestræber sig på at undergrave enhver samfundsform som ikke er organiseret som den producerende mekanik Leibniz drømte om. En idealitet selvfølgelig, men som ikke desto mindre under forskellige påskud og ideologiske begrundelser er blevet fremlagt som gangbart politisk projekt i flere årtier.

Det er på sin vis illusionerne ved en sådan vrangforestilling Freud ville nedbryde ved at udsætte den for en omgang pest. Han ville inficere kapitalisme med det, han havde opdaget: det ubevidste og hvad der følger efter — drifterne, seksualiteten, osv. Det mislykkedes som sagt. Tiden var ikke moden endnu og det var øjensynligt at der skulle stærkere midler til. For pesten (til forskel fra coronavirussen) er nu engang en infektionssygdom forårsaget af en bakterie, og som levende organisme er bakterierne, alt andet lige, nemmere at lure og dermed styre. Kapitalismens antistof vandt i den omgang.

IIX

I 1910 var det en libidoteori organiseret omkring livsdriften Freud støttede sig til. Kærligheden som universalmiddel og seksualiteten som frigørende potentiale skulle udfoldes i lystprincipets navn. Freuds position var ikke nær så naiv som Reichs, men det var alligevel en tanke om libidinal udfoldelse der lå luften som løsning på neurosespørgsmålet.

Første verdenskrig og 'krigsneuroserne' rykkede på denne idealforestilling. Problemerne omkring gentagelsestvangen trængte sig på og dødsdriften trådte frem. Analytikerne har altid haft vanskeligt ved at begribe dødsdriften især fordi den overvejende tænkes negativt, som destruktion. Vi skal ikke gå ind i detaljerne omkring denne problematik her, men blot gøre opmærksom på at dødsdriften sætter en grænse for livsdriftens destruktive overdrev, beskytter livet i at begå hybris af lutter kådhed så at sige.

Forholdet mellem livsdriften og dødsdriften er selvfølgelig forbundet til lyst- og realitetsprincipernes regulering, en termodynamisk opstilling som skal sørge for at sjælelivets beståen opretholdes ved at undgå at det psykiske apparat (altså den organisme som producerer de sjælelige fænomener) forgår ved enten implosion eller eksplosion (det første i form af en overdreven restriktion med hensyn til en form for minimal økonomi udformet som en slags princip om mindste anstrengelse — således lystprincippet; den anden i form af et maksimalistisk overdrev hvor livet spilles ud, så at sige, een gang for alle — Freud undersøger det omkring hvad han kaldte 'hinsides lystprincippet').

Hvad psykoanalysen antager er, at sjælelivet organiseres på baggrund af en regulering af den libidinale økonomi, som kommer i stand i form af de driftsmæssige sammensætninger som subjektiveringsprocessen er afhængig af. Denne regulering definerer den dynamik som vil komme til at karakterisere den enkeltes subjektive position i kraft af de spor den efterlader i form af identifikatoriske, narcissistiske og objektale (eller objektrelationelle om man vil) libidinale besætninger. Dette karakteriserer det vældige kompleks som de første analytikere omtalte som *Entwicklungsgeschichte der Libido* (Karl Abraham), og som forsøger at tænke det sammensatte anti-entropiske system Freud udtænkte som 'det psykiske apparat'. *Anti-entropi* er en term som den allerseneste teoretiske biologi har introduceret¹⁴, for at redegøre for

¹⁴ For en oversigt over dette se Stuart A. Kauffman *A World Beyond Physics*, Oxford 2019.

emergente systemer, som er i stand til at opretholde sammenhængende strukturer over tid. Det drejer sig om komplekse indretninger som netop karakteriseres ved at have en historie (*Geschichte*).

Jeg nævner disse forhold her fordi det centrale ved sådanne systemer, herunder Freuds 'psykiske apparat', består i at de formår at anvende den energi de benytter sig af, på en måde der tillader dem både at genoprette (reparere) og forplante (reproducere) sig selv. Det er oplagt at anskue det i forbindelse med biologiske systema (dvs. organismer som altså indebærer metaboliske og reproduktive relationer), men også når det for eksempel drejer sig om sprogets autosemiotisering (Benveniste) eller samfundsmæssige organiseringer. I alle disse tilfælde er sammenspillet mellem lokale og globale processer centralt. Hvilket både kan vedrøre forbindelserne mellem genetiske og epigenetiske forhold, organismernes specifikke miljømæssige forudsætninger eller de udvekslinger sådanne sammenhænge kan foretage indbyrdes. Komplekse systemer er anticipatoriske (Rosen) i den forstand at de både kan regulere deres metabolisme i henhold til omgivelserne og være med til at forme omgivelserne i forlængelse af deres metabolisme.

Det centrale i denne forbindelse er at levende organisationer er åbne systemer for så vidt de udveksler med omverdenen i henhold til den globale økonomi som hører hjemme i det økosystem de tilhører, men at de kun kan gøre det så længe det pågældende system giver plads til at den lokale (eller indre) økonomi som også finder sted, gør det under hensyn til egne betingelser (det er for så vidt hvad ordet 'metabolisme' henviser til).

Dynamiske systemer karakteriseres i den forstand af et samspil mellem forskellige økonomiske niveauer. Hvilket vi da også finder i psykoanalysen, i dens overvejelser om betingelserne for libidoforvaltningen. Freuds udsagn om at individual- og socialpsykologien vedrører et og samme spørgsmål er et godt eksempel derpå, fordi det understreger hvordan libidocirkulationen hviler på en dynamik der inddrager lokale og globale forhold hvis forskellige indretninger og udvekslingsformer må respekteres.

Det lokale og det globale må opretholdes i deres særegenhed. Det gælder for organiseringen af ethvert komplekst system, uanset om det er af biologisk, social eller psykologisk art. De forskellige økonomier der deltager i en organisme, må respektere hinanden. Enhver økonomi indgår, med andre ord, i en økologisk sammenhæng.

IX

Nu kan vi måske se hvorfor CoVid-19, dvs. den sygdomstilstand som i dag hærger over hele kloden med pandemisk kraft, må anses som et helbredelses- eller reparationsforsøg fra det økologiske system hvori virussen SRAS-CoV-2 indgår. Spørgsmålet er således ikke kun hvordan det kan være at den har de effekter vi nu kan registrere, men i lige så høj grad hvad det er der har presset den ud af dens oprindelige niche.

Vi siger så at denne økologiske forskydning er en effekt af den nærværende tekno-industrielle og finansielle civilisation som i dag globaliserer verden, bedriver rovdrift på ressourcerne og forurener de komplekse organiserings reelle, symbolske og imaginære forudsætninger som de selvsagt er afhængige af.

Det forbavsende er egentlig at denne civilisation, som i teknisk henseende uden tvivl er den stærkeste og mest udviklede i historien overhovedet, sættes i stå af een af de svageste og

simpleste¹⁵ skabninger der findes — hvis man sammenligner dem med bakterierne som kan være levedygtige i millioner af år, er virusserne simpelthen latterlige med de, i allerbedste fald, få dage de kan være funktionsdygtige under gunstige forhold. Til gengæld er de rasende hurtige til at mangfoldiggøre sig når de først har fået fat i de rette betingelser. Man mener således at når den først er kommet ind i en menneskecelle, kan SRAS-CoV-2 producere 100.000 kopier af sig selv på 24 timer.

Man kan godt forstå at den er så svær at kontrollere en for en. For at standse den skal der blokeres for det hul i den cellulære organisering som lukker virussen ind.

Men bare rolig, det skal nok ske. Videnskaben skal nok finde en passende vaccine om ca. et år eller halvandet. Indtil da vil kaosset nok fortsætte. Det kaos som indespærringen fører med sig af lutter magtesløshed og kedsomhed, og de for det meste alt for små boliger til at have en hel familie gående hjemme 24/7¹⁶. Menneskene skal nok finde på noget, ja. Der er bare det, at den næste virus er lige om hjørnet og vi kommer nok til at skulle starte forfra med det samme spektakel. Og bag ved den er der endnu en uanselig men frygtindgydende sag på vej. Et cetera. For det er en kendsgerning at sådanne epidemier kommer hyppigere og hyppigere frem. Vi vil have sådanne gevækster så længe de betingelser der skal til for deres udfoldelse er til stede.

Og her skal vi have følgende omstændighed på det rene: Til forskel fra regulært levende størrelse, dvs. celledede skabninger, der er i stand til at forandre omgivelserne til egen fordel og derfor i udgangspunkt skabe sine livsbetingelser, da kan virusserne slet ikke være med. De er helt og aldeles afhængige af værterne.

Det er i den forstand at vi kan sige at 'corona virus' (altså det forhold at virus SRAS-CoV-2 fremprovokerer sygdomstilstanden CoVid-19) afslører på forbilledlig vis de grundlæggende problemer (dvs. problemer af strukturel art), som den senneste udgave af den kapitalistiske produktion bærer med sig. Coronavirussen er på ingen måde ansvarlig for de epidemiske tilstande vi nu oplever i økonomien, den er højst den udløsende faktor i afsløringen af en krise i verdensøkonomien som har stået på i mange år: den faldende profitrate ved de traditionelle produktionsformer er blevet stadig mere uholdbar og nu er outsourcingløsningen nået sine grænser; spekulationskapitalismen med investeringsfondenes hurtige indtjening har vist sig med eksempelvis subprime-lån-krisen at være et pyramidespil som gang på gang fører til store tab for den menige befolkning og samfundet; den stigende anvendelse af de ressourcer som historisk er blevet opsparet til at beskytte lønmodtagerne, til at dække de tab og den manglende indtjening som kapitalfondene oplever, gør at befolkninger agerer mere og mere uforstående over for den systematiske forringelse af livsvilkårene og de tilkæmpede sociale goder.

Denne spiral ledsages af et stadigt hastigt og imperativt krav om optimering, omstillingsparathed og projektmageri, som ikke er andet end udtryk for kapitalens krav om stadig højere cirkulation, som altså til syvende og sidst har fået os hertil hvor vi nu er: lukket inde, adskilt fra hinanden og i stilhed. Den frenetiske kommers af varer, af mennesker, af penge, af informationer som er blevet transporteret fra kontinent til kontinent, og tilbage igen, i et fortsat accelererende og mere og mere meningsløst tempo, hører brat op da en virus inviterer sig selv med i dansen.

Så får piben en anden lyd, som mundheldet så præcist siger. Og der bliver mere og mere stille over det hele.

¹⁵ Dette er relativt. Men set i forhold til unicellulære gevækster er der en klar forskel i sammensætningen. Måske finder vi Rosens distinktion mellem det komplicerede og det komplekse allerede på dette niveau-

¹⁶ Der rapporteres allerede en voldsom stigning af hustruvold i visse lande (ingen nævnt ingen glemt).

X

Jeg tror at vi hermed langt om længe nået til kernen af denne sælsomme historie.

For denne stilhed og denne tilstand af at være rundtossed fortæller os, at der er noget der er gået i stykker, at vi et nået til en grænse som er farlig, ja ligefrem dødelig. Og vi aner at denne død ikke har noget med virussen at gøre, at den snarere er knyttet til den djævelske dans vi alle sammen er havnet i, fordi *the show must go on* (for nogle få til stor fornøjelse, en hel del med frygt og bæven, men for lang det største flertal med enorme omkostninger).

Mekanikken braser sammen i det øjeblik den acceleration der påføres befolkningerne og miljøet i jagten på en profitmaksimering som kræver større og større investeringer til mindre og mindre indtjening¹⁷, ikke længere er holdbar (for slet ikke at tale om meningsfuldhed). Da er det at hele den stræben munder ud i en tilstand hvor tid og rum forsvinder, smelter sammen, bliver lige meget. Det er dér verdensøkonomien har befundet sig længe og kun har kunnet holde sig oppe ved at trykke på speederen. Med Kina som den sidste redningskrans i kraft af dets enorme befolkning og autoritære styre, men også med enorme lidelser for dets indbygger og dem i verdensperiferien.

At tid og rum forsvinder, er ikke en sag der går stille hen: for den forvirrer jo alle parametrene. Man mister orienteringen. Bliver tosset fordi man miskender grænserne mellem dag og nat. Både samfundet, dyrene, planterne og selvfølgelig også menneskene lider under det.

Vi er nu alle sammen afventende. Ikke så meget på hvad der vil ske med virussen og hvor mange der vil dø i den forbindelse — mens dødsfaldchifrene rasler frem på skærmen ved vi, der skal nok komme styr på det, i det mindste for en tid— men på hvad der vil ske bagefter. Det rejser mange spørgsmål, praktiske, juridiske, teoretiske og atter andre, også for psykoanalysen, som vi ikke skal tage op her og nu.

Jeg noterer for mig selv i hvert fald to ting:

For det første at nationalstaterne er efter mange år kommet tilbage og som situationen ser ud er det ikke sandsynligt at de vil trække sig tilbage indtil videre. Der åbnes dermed op for at det politiske liv genaktiveres efter alt for mange års teknokrati. Borgerne, *les citoyens*, må på ny lære at tale, tænke og handle som subjekter. Det bliver en udfordring. Men jeg synes at der er alle mulige grunde til at være optimistisk, for så vidt vi da er i stand til at opfinde demokratiet på ny, dvs. at give det kollektive den plads der tilkommer det.

Det andet jeg vil omtale er nærmest en klinisk iagttagelse: Thi fraregnet den ængstelse som sådanne hændelser skaber hos visse mennesker (ikke mange, forekommer det mig fra mit lokale sted, der er snarere en nysgerrighed til stede) og det forhold at hver især modtager begivenhederne ud fra sit symptom (fantasmet fornægter sig altså ikke), så er det som om en god portion af den moralske masochisme som vi ellers plejer at praktisere (og som magthaverne benytter sig af) er lettet, mindre presserende. Ikke at man nu har lov til hvad som helst, nej, men at i disse tider er der en særlig måde at være fattet på. Jeg synes at det er tankevækkende og i grunden ganske sympatisk. Nu må vi selvfølgelig se hvor længe det varer, men at det må kunne bruges til noget positivt, er sikker og vist. Måske hænger det sammen med den narcissistiske krænkelser jeg talte om i begyndelsen. Thi forestillingen om at vi kan udslutte livet på

¹⁷ De fleste såkaldte Start-up selskaber er varm luft. Enten selskabskonstruktioner som er ude efter skatteunddragelse, *cache misère* for prækariatet eller kapitalpekulation / hvidvaskning. De kører i hvert fald systematisk med underskud og lever på den ene eller den anden måde af offentlige penge. Selv de allerstørste og succesfulde af dem (så som Netflix, Uber, Airbnb og sågar selv sådan et som Tesla, f.eks.) er i praksis fallitforetagender som kun holdes oppe ved investeringsfiksfakserier.

jorden er jo ikke til at bære. Den usynlige krabat har eftertrykkeligt taget denne illusion fra os —og gudskelov for det— nu ved vi at hvis vi bliver ved med det pjat vi har gang i, da vil livet nok sørge for at gøre det af med os. At det så måske bliver via en så underlig ikke-død/ikke-levende tingest må vi tage som det er: vor Herre eller livet eller naturen (vi må gerne være fuldblods Spinozister her) er åbenbart humoristisk.

Det hedder sig, at nu må vi alle vaske hænder. Det er nok en god ting. Jeg har forstået at en lang række infektionssygdomme og 80 % af almindelig influenzatilfælde faktisk er forsvundet fra hospitalerne og rundt omkring i landet — i hvert fald i Danmark. Bare det ikke får os til at vaske hænder som Pilatus. For vi ligger som vi har redt og der er brug for at ansvaret bliver taget. Fattet men bestemt. Her må vi være opfindsomme. Hvad med at vi fik forvandlet den "holden afstand", vi for tiden er nødt til at praktisere, til en vaskeægte *Verfremdungseffekt*? For da vil vi ikke blot glæde gamle Bertolt Brecht med endelig at vågne op, så vil vi dermed også endelig have forladt spejlet ... eller skærmen om man vil.